

Արաքս ՄԱՐԳԱՐՅԱՆ

ԳՅՈՒՄՐԻՆ ԻԲՐԵՎ ԱՌԱՆՅՔԱՅԻՆ ԹԵՄԱ ԺԱՄԱՆԱԿԱԿԻՑ
ՆԿԱՐԻՉՆԵՐԻ ՍՏԵՂԾԱԳՈՐԾՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐՈՒՄ

Քաղաք և նկարիչ. սա յուրօրինակ գոյակցություն է, փոխակերպում, ներ-
հայեցում: Քաղաքը նկարչին սնում է ստեղծագործելու ազդակներ տալիս, նրա
ներաշխարհը հարստացնում տպավորություններով, հույզերով, մտքերով, իսկ
նկարիչը կերտում է քաղաքի դիմանկարը սովյալ ժամանակահատվածում, սովյալ
հոգեկերտվածքում: Այս համակեցությունից ծնունդ են առնում կերպարներ, կը-
տավներ, շարքեր...

Գյումրին այն քաղաքներից է, որ ոչ միայն ծնում է արվեստագետների,
այլև մշտապես սնում է ու ոգեշնչման աղբյուր դառնում.... Այստեղ գուգորդվել և
խաչաձևվել են հինն ու ետերը, Արևելքն ու Արևմուտքը, ավանդականն ու ժամա-
նակակիցը, դասականն ու ռաբիսը, Բարձր միտքն ու գռեհիկ կենցաղավարությու-
նը: Գյումրին հակասությունների քաղաք է: Այն ունի իր անկրկնելի նկարագիրն ու
դիմագիծը, որոնք էլ ստիպում են նկարիչների մի քանի սերունդների համարժեք
արտահայտչամիջոցներ որոնել. Հակոբ Անանիկյան, Ռաֆայել Աթոյան, Հակոբ
Հակոբյան, Համբարձում Ղուկասյան, Գարիկ Մանուկյան.... Նկարիչներից յուրա-
քանչյուրը յուրովի է նայել քաղաքին և հավերժացրել նրա անկրկնելի դեմքը: Հա-
կոբ Հակոբյանը, լենինականյան բնապատկերներում ընտրելով հին փողոցների
հետաքրքիր դիտակետեր, փորձում է ցույց տալ ժամանակի մեջ մնայունը, սովո-
րականի մեջ՝ անսովորը, կյանքի պեկոժ տարափի մեջ՝ մետաֆիզիկական լուռ-
ությունը և հանգստությունը: Նկարիչն ասես քաղաքային բնապատկերը դուրս է հա-
նում ժամանակից ու իրականությունից՝ դրանք դիտարկելով հավերժականի դիր-
քերից: Ռաֆայել Աթոյանը պատկերում է քաղաքի ոգին, էությունը, նրա մոգական
ուժը: Լենինականյան ճարտարապետական կառույցները, մարդիկ նրա կը-
տավներում գտնվում են ոգեղեն կապի մեջ: Նկարչին հաջողվում է սովորական ա-
նօրենական գործողությունների մեջ տեսնել պեզիա, ներքին գեղեցկություն:

Իսկ Հակոբ Անանիկյանի ուսումնասիրության տիրույթում 19-րդ դարի
վերջի Գյումրին է ու նրա բնակիչը՝ աշխատասեր ու ավանդապաշտ գյումրեցին:
Քաղաքը ներկայանում է իբրև երազ, վերհուշ, իսկ նրա բնակիչները՝ ծանոթ-ան-
ծանոթներ, որոնք ասես ժամանակի լուռ վկաներն են ու որոշակի կենցաղավա-
րության կրողներ: Պուլոզ Մուկույը, Պղնձագործ Մուրենը, Փինաչին, Հարսը, Միտ-
րո Ալեքը /«Հիվանդ Միտրոն», գուռնաչիները /«Միրեցի, յարս տարան...»/ աղե-
ցուն են ներքին արժանապատվությամբ ու հոգևոր մեծ ներածով...

* Հոդվածն իբրև գեկուցում ներկայացվել է Գյումրիում 2013թ. հոկտեմբերի 4-6-ը կայացած
«Պատմամշակութային ժառանգություն և արդիականություն» միջազգային գիտաժողովում:

Համբարձում Դուկասյանին կարելի է համարել Հակոբ Անանիկյանի հետևորդը, որքան էլ տարբեր են նրանց արտահայտչաձևերը և պատկերային լեզուները: Երկուսն էլ ակնդեռ նայում են քաղաքին ու նրա բնակիչներին. Անանիկյանը՝ 19-րդ դարի վերջի և 20-րդ դարի սկզբի, Դուկասյանը՝ 20-րդ դարի վերջի և 21-րդ դարի սկզբի Գյումրուն: Միևնույն քաղաքը այնքան է փոխվել... Անանիկյանի գործերում այն պատվասխտյոր արհեստավորների ու զվարթ աշուղների քաղաք է, Դուկասյանի մոտ՝ դերասանների ու պարուհիների: Մարդկային արժանապատվությանը փոխարինելու է եկել թծեանքը, երեսպաշտությունը. կյանքը վերածվել է անվերջանալի թատրոնի, ֆարսի: Նկարների գործողությունը, որպես կանոն, ծավալվում է քաղաքի որևէ շինության՝ եկեղեցու, այգու, քաղաքապետարանի ֆոնին, ինչը թույլ է տալիս քաղաքն ամբողջությամբ դիտել իբրև թատերաբեմ... Մարդիկ, իրենց կամքից անկախ, վերածվում են խամաճիկների, դերասանների՝ դառնալով իրենց ժամանակի բարքերի արտահայտողը: Այսպիսին է երկրաշարժից հետո ծնունդ առած «Ժամանակ» շարքը, որի վրա նկարիչ Դուկասյանն աշխատում է մինչ այսօր: Շարքը անդրադարձ է հետերկրաշարժյան Գյումրու նկարագրին: Սակայն նկարիչը չի փորձում պատկերել դրամատիկ իրականություն. այլ կյանքին նայում է լավատեսորեն ու փորձում է ելքեր որոնել: Շարքի բանալին պայմանավորված է ժամացույցի ճոճանակով, որն ասես քաղաքի սրտի տրոփունն է: Շարքի առաջին կտավում պատկերված է Ամենափրկիչ եկեղեցին. ճոճանակը անշարժ է: Սա հետերկրաշարժյան Լենինականն է, որտեղ կյանքն ասես կանգ է առել... Քաղաքը պատկերված է սառը գունաշարով: Եկեղեցիների կողքին տնակային շինություն է, որը քաղաքի՝ այդ տարիների խորհրդանշաններից էր: Մյուս կտավում արդեն ճոճանակը շարժվում է, իսկ նկարի գույները դառնում են ավելի տաք ու մուգ: Գյումրու սիրտը բաբախում է. ապաքինվում են նրա վերքերը:

Քաղաքի ֆոնին Դուկասյանը պատկերում է նրա բնակիչներին՝ մատաղ ու խաշ սիրողների, դերասանների ու պարուհիների, մուրացկանների և... առպետների, որոնք փորձում են փրկել քաղաքը հուսալքությունից, քաղքենիությունից, հոգևոր սովից...

Նկարիչն իր կտավները բաժանում է երկու կամ ավելի պլանների (շերտեր): Առաջին պլանում սովորաբար նա պատկերում է իր հերոսներին՝ միասերիայի մասնակիցներին, երկրորդ պլանում՝ որևէ նշանավոր կառույց: Այս շերտերը բաժանված են գույնով. տաք և սառը գույների հակադրությամբ էլ պայմանավորված է Դուկասյանի ստեղծագործությունների անհանգիստ ու դինամիկ էությունը: Գույնը դառնում է արտահայտչամիջոց և պատկերագրություն: Նկարչի աշխատանքներում հետաքրքիր է կազմակերպված տարածությունը: Նկարներն ստանում են զարմանալի խորություն, բարձրություն: Տարածությունն ասես շնչում է, հագեցած է առանձնահատուկ ռզեղենությամբ: Շարքը կտավից կտավ հարստանում է այլաբանական նոր սիմվոլներով, որոնցից յուրաքանչյուրը նոր ասելիք է հավելում: Այսպես, շարքի կտավներից մեկում մենք տեսնում ենք մի քանի դրվագներից բաղկացած գործողություն: Աղմկոտ ամբոխը տանում է կապկպված Նիկեի արձանը: Մյուս դրվագում այն տեսնում ենք մասնատված, առանձին մասե-

րի բաժանված, իսկ հաջորդ նրվագում արձանը ամբոխի կողմից տաճատված է, խեղաթուրված: Նկարիչը հաճախ դիմում է այլաբանության՝ ավելի դիպուկ ու հասանելի դարձնելով իր ասելիքը: Նրա հերոսները հաճախ կրկնվում են՝ ամենուրեք նոր իմաստային շեշտեր մտցնելով: Ղուկասյանի սիրելի հերոսը մտավորականի կերպարն է, «արտիստը», որին կարելի է տեսնել «Ժամանակ» շաբթի գրեթե բոլոր կտավներում: «Կյանքի թատրոնում» նա լուռ դիտող է, հանդիսատես, վկա. երբեք չի խառնվում իրադարձությունների ընթացքին, չի ենթարկվում խարդավանքների մեջ, սակայն ամեն ինչ տեսնում է, զգում, հասկանում....Նրա զենքը ջուֆակն է, վրձինը, խաղը:

Ղուկասյանը խորհող նկարիչ է, նա ունի սիմվոլներով հագեցած կերպարային լեզու: Ասես մշտապես երկյառում է քաղաքի հետ, վերապրում քաղաքի կորուստները, ուրախանում նրա փոքրիկ հաղթանակներով:

Գարիկ Մանուկյանի արվեստի կիզակետում Գյումրին է՝ ավանդապաշտ ու ժամանակակից, սարկաստիկ ու ինքնագոհ, իր հին ու նոր հերոսներով, բարքերով, ավանդույթներով: Նկարիչը շոշափում է քաղաքի զարկերակը, ակնդետ հետևում տեղի ունեցող փոփոխություններին: Մանուկյանը մասնագիտությամբ բեմական նկարիչ է, գուցե այս հանգամանքով է պայմանավորված այն, որ նա կտավը դիտում է իբրև բեմական տարածություն, իսկ հերոսներին՝ իբրև դերասաններին: Գյումրին Մանուկյանի ստեղծագործություններում նախ և առաջ զուգորդվում է քաղաքի բնակիչների, նրանց կենցաղավարության հետ: «Լավ տղերք» շաբթի կտավներից մեկում հեռվում երևացող քաղաքի ուրվագիծը հիշեցնում է Բաբելոնի աշտարակը, որի ֆոնին պատկերված է Անտիկենց Թաղետսը՝ մարդ, ով կառուցեց Յոթվերք եկեղեցին և դարձավ հոգևոր Գյումրու խորհրդանիշներից մեկը: Կտավի առաջին պլանում պատկերված են նոր Գյումրու հերոսները՝ «լավ տղերքը», ովքեր ակամա պստում են այսօրվա ժամանակի անիվը: Նրանք դիմագուրկ են և միա-

նման. իրենց կամքից անկախ, բախտի բերմամբ հայտնվել են կյանքի դեկին: Լավ տղերքը ինչպես մտել, նույն կերպ էլ դուրս են գալու կտավի մակերեսից, ինչպես դուրս կմնան Գյումրու պատմությունից, իսկ Անտիկենց Թադևոսը մնալու է:

Նկարիչն իր կտավներում մեծ ուշադրություն է դարձնում գեղանկարչական խեղդիքների՝ կոմպոզիցիոն կառուցվածքի, դինամիկայի, ռակուրսների վրա: Մակայն դրանք ինքնանպատակ չեն, այլ խորապես պատճառաբանված են և կրում են իմաստային շեշտադրումներ: Այսպես՝ «Օրիորդ Վարսենիկ» շարքում նկարիչը տարբեր դիտակետերից ստեղծել է հարթություն հարթության մեջ: Շարքի հերոսուհին Գյումրու բանահյուսական կերպարներից մեկն է՝ Օրիորդ Վարսենիկը, ով նույնիսկ ծեր հասակում պճնվում էր, վառ գույներով շպարվում և պարծենում իր երևակայական «ուզողներով»: Մանուկյանը իր կտավներում ի կատար է ածում Օրիորդ Վարսենիկի երազանքը և պատկերում է նրա հարսանիքը: Դժվար է որոշել՝ կտավի հերոսուհին պատկանում է հին, թե ժամանակակից Գյումրուն: Թե՛ երեկ, թե՛ այսօր կարելի է հանդիպել բազում օրիորդ վարսենիկների, որոնք ապրում են ցնորքների աշխարհում, իրենց չկայացած ճակատագրերն սքողում գյումրեցուն բնորոշ մեծախոսությամբ ու ցուցամոլությամբ: Պատահական չէ, որ այս շարքում Մանուկյանը դիմում է գրոտեսկի՝ ընդգծելով հերոսների բնավորությունները: Շարքի բոլոր գործողությունները ծավալվում են ճոխ սեղանի շուրջը, որն ինչպես հին, այնպես էլ նորօրյա Գյումրու խորհուրդն է: Առանձին կտավներ դրվագման շնորհիվ հիշեցնում են հարսանեկան լուսանկարներ: Մակայն նկարիչը, նայելով տարբեր դիտակետերից, կարողանում է ընդհանրացնել իր ասելիքը: Նա տեղի ունեցող ֆարսը դիտում է մերթ՝ ներսից, մերթ՝ վերևից: Այս յուրօրինակ տեսլականն էլ տարբերում է Մանուկյանի ձեռագիրը: Նա ստեղծում է քաղաքային, ֆուլկլորային կտավներ, որոնցում բացահայտում է իր փիլիսոփայությունը: Նկարի բովանդակային հենքը ժամանակն է. մարդկային ամեն մի ճակատագիր ընդամենը մի հանգույց է քաղաքի պատմության մեջ: Մինևույե ժամանակ առանձին տիպական կերպարների միջոցով նկարիչը բացահայտում է քաղաքի իրական դեմքն ու էությունը, որտեղ ավելի շատ իշխում է ցուցամոլությունը, քան թե իրական էությունը. մարդիկ իրենց հանապազօրյա հացի համար վերածվում են խեղկատակների, դերասանների, իսկ կյանքը՝ ֆարսի, թատրոնի: Նա ստեղծում է միջավայր, որտեղ զուգորդվում են իրականությունն ու երևակայությունը: Նայելով Մանուկյանի կտավներին՝ ակամայից վերհիշում ես Կուստուրիցայի ֆիլմերը: Այստեղ կան դինամիկա, երաժշտություն, կոմբիտային կերպարներ, հետաքրքիր իրավիճակներ, գունեղ լուծումներ, այլաբանական խորհուրդներ:

Այսպիսով, ե՛ւ Համբարձում Հուկասյանի, ե՛ւ Գարիկ Մանուկյանի ստեղծագործությունների առանցքային թեման Գյումրին է։ Նրանցից յուրաքանչյուրն ունի իր արտահայտչամիջոցներն ու պատկերային լեզուն։ Մեկ քաղաք, տարբեր նկարիչներ, տարբեր ստեղծագործություններ...

Կարծում ենք՝ Գյումրու ուժը հենց նրա հակասական, հարափոփոխ, ծանոթ ու անծանոթ, բայց միշտ հետաքրքիր ու ինքնատիպ լինելու մեջ է։

ГЮМРИ КАК КЛЮЧЕВАЯ ТЕМА В ПРОИЗВЕДЕНИЯХ ГЮМРИЙСКИХ ХУДОЖНИКОВ

____ Резюме ____

____ А. Маргарян ____

Гюмри-город, который не только рождает художников, но и питает их и становится источником вдохновения. Здесь сопоставляется и пересекается старое и новое, Восток и Запад, традиционное и современное, классика и рабис, мораль и вульгарность. Гюмри-город противоречий.... Он имеет свой неповторимый своеобразный колорит и образ, что заставляет несколько поколений художников искать адекватные пути выражения (Акоп Ананикян, Рафаэль Атоян, Амбарцум Гукасян, Гарик Манукян).

В статье представлены двое - Амбарцум Гукасян и Гарик Манукян. Два разных мироощущения, разные художественные жанры, разные формы выражения. Источником создания их произведений является Гюмри, но каждый по-своему воспринимает этот город. Один город, разные художники, разные произведения. Может быть сила Гюмри в его противоречивости и изменчивости. Гюмри знаком и не знаком, но всегда интересен и уникален.

Տեղեկություններ հեղինակի մասին

*Մարգարյան Արաքս Մանվելի - արվեստագ.թ., Երևանի Գեղարվեստի
ակադեմիայի Գյումրու մասնաճյուղի արվեստի պատմության ամբիոնի վարիչ,
Email: araxsmargarvan@gmail.com.*